

Naši vzpomínku si zaslouží i četní další umělci židovského původu, kteří byli stejně jako Ullmann transportováni do Terezína a odtud pak do táborů smrti, kde většinou zahynuli.

Svědék a oběť Apokalypsy

Dnes chceme konkrétně připomenout památku česko-rakouského hudebního skladatele, klavíristy a dirigenta Viktora Ullmanna (1898-1944), jehož 120.výročí narození připadlo na 1. leden letošního roku.

Rodiče Viktora Ullmanna pocházeli ze židovských rodin, po konverzi ke katolictví měli ale cestu ke společenskému uplatnění otevřenou dokořán. Otec, Maximilian Ullmann, to jako důstojník z povolání dotáhl až na plukovníka a byl dokonce povýšen do šlechtického stavu.

Viktor od roku 1909 navštěvoval gymnázium ve Vídni a po krátkém působení v armádě i práva na Vídeňské univerzitě. Jeho hudební sklony a nadání mu brzy zajistily setkání s Arnoldem Schönbergem a jeho hudebním kroužkem. Studoval u něj hudební formy, kontrapunkt a orchestraci. Ullmann byl vynikající klavírista, neměl však ambice stát se sólovým hráčem.

V květnu 1919 vystoupil z katolické církve, stal se evangelíkem a oženil se s kolegyní ze Schönbergova semináře, pražskou rodačkou Marthou Koref. S ní se odstěhoval do Prahy, kde se mohl plně věnovat kompozici. Stal se sbormistrem pražského Nového německého divadla a za vedení jeho tehdejšího ředitele Alexandra von Zemlinsky také dirigentem.

Již roku 1923 prací na „7 písničkách s klavírem“ zahájil sérii úspěšných premiér svých skladeb, které se hrály až do počátku 30. let 20. století.

Roku 1928 se stal šéfem opery divadla v Ústí nad Labem, o rok později pak odešel do Švýcarska, kde působil jako dirigent v curyšském Schauspielhausu (1929-31), pro který rovněž skládal scénickou hudbu.

Po rozvodu a druhém sňatku se v roce 1933 vrátil natrvalo do Prahy, kde působil jako hudební pedagog a novinář. Spolupracoval s Čs. rozhlasem a psal hudební kritiky do německých pražských novin Bohemia. Angažoval se v několika divadlech, věnoval se skladbě a v roce 1934 napsal operu Pád Antikristův.

V letech 1935-37 byl žákem Aloise Háby, ale jeho skladby se od poloviny 30. let, přes podněty Schönbergovy a Bergovy vyznačují samostatným vývojem.

Terezínské ghetto, smrt v Osvětimi

Ještě před nástupem nacismu se neúspěšně snažil získat československé občanství a vystěhovalecký pas. Podařilo se mu alespoň zachránit dvě nejmladší děti v transportu sira Wintona do Anglie.

V listopadu 1940 se mu narodil syn Paul, Ullmann se krátce na to s jeho matkou rozvedl a 8. září 1942 byl s aktuální manželkou Elisabeth a syny Maxem a Paulem z druhého manželství deportován do Terezína, kde se hned zapojil do ilegálního uměleckého života. Přes hlad a velké problémy v běžném životě terezínského ghetta, umocněné úmrtím dvouapůlletého syna Paula, se Ullmann staral o bohatý hudební život v ghettu. Zde také vytvořil podstatou část své tvorby, například operu Císař Atlantidy aneb Odepření smrti, ve které účinkoval mimo jiné zpěvák Karel Berman, který o opeře po válce podal svědectví.

16. října 1944 byl Ullmann společně, kromě jiných, také s dalšími velkými komponisty Pavlem Haasem a Hansem Krásou, převezen do Osvětimi-Březinky a krátce na to zavražděn v plynové komoře.

Posledním Ullmannovým dílem, zkomponovaným v Terezíně, byl melodram Píseň o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka, uvedený před třemi lety na pražské výstavě s názvem, citovaným v titulku.

Rainer Maria Rilke (1875-1926):

Píseň o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka (ukázka)

Ve věžní komůrce je tma.

Ale oni do tváří si svítí úsměvy.

Jako slepci tápou před sebou a jeden druhého

nalézají jako dveře. Skoro jako děti,

co se bojí noci, do sebe se vklíňují.

Přesto však nemají strach.

Není tu nic, co by stálo proti nim:

ne, žádné včera, žádné zítřa; neboť čas se rozbořil.

A oni kvetou z jeho troskek.

(přeložil Jindřich Flusser)

Ukázku z Rilkovy básnické skladby, která Viktora Ullmanna inspirovala ke zkomponování melodramatu, přinášíme v překladu jednoho z Ullmannových spolupůvů, Jindřicha Flussera (1917 -1994). Po maturitě (1935) na německém reálném gymnáziu v Praze začal studovat medicínu na Univerzitě Karlově. Po uzavření vysokých škol (1939) pracoval mimo jiné jako pedikér, později vyučoval v kroužcích pro židovské děti. Od prosince 1941 vězněn v Terezíně, od května 1944 v Osvětimi, konce války se dočkal v Buchenwaldu. Po ukončení rigorózních zkoušek pracoval na III. interní klinice v Praze, poté působil jako internista v závodech ČKD a později jako ředitel zdravotního střediska ČKD. Odtud odešel na I. interní oddělení nemocnice Na Bulovce, kde byl nakonec primářem. Vedle toho překládal německou poezii a dlouhodobě spolupracoval s Československým rozhlasem. Jeho zážitky z koncentračních táborů vyšly pod názvem Život na úvěr v židovských ročenkách a pod titulem Poohlédnutí v knize M. Kárného a E. Lorenčové, Terezínské studie a dokumenty (Praha, Academia 1999).

PŘIPRAVIL: /oš/
FOTO: Wikipedia

